

Verslag Ontmoetingsdag 5 oktober 2013

Redactie 10-10-13

Ontmoetingsdag van het Oecumenisch Forum voor Katholiciteit, 5 oktober 2013 Driehoek, Utrecht over het rapport ['The Church toward a](#)

[common vision](#)" van de commissie over Faith and Order van de Wereldraad van Kerken.

10.30:

Opening door de dagvoorzitter: ds Idelette Otten, predikant van de Protestantse Gemeente te Vleuten

10.45:

Inleiding door prof.dr L.J. Koffeman, hoogleraar kerkrecht en oecumene aan de Protestantse Theologische Universiteit (vestiging Amsterdam),:

'The Church towards a common vision' Faith and Order Paper No. 214, World Council of Churches over The Church

11.15:

Reactie van drs G. van Dartel, directeur van de Katholieke vereniging voor Oecumene: 'Voor welke uitdagingen stelt dit document de Rooms-Katholieke Kerk?'

11.30:

Reactie dr J.Kronenburg, emeritus predikant van de Nederlandse Hervormde Kerk: 'Voor welke uitdagingen stelt dit document de Protestantse Kerk in Nederland?'

11.45:

Gesprek met de zaal. Gespreksleider: Drs Henk Schoon, pastoor van de Oud Katholieke parochies Gouda en Schoonhoven.

12.30:

Lunch

13.30:

'Katholiek Zingen' uit het nieuwe liedboek o.l.v. Hanna Rijken, m.m.v. het Vocaal Theologen Ensemble en Sebastian 't Hart, piano.

14.30:

Oefenen voor de vespers (tot 14.45 uur)

14.45:

Naar de kathedrale kerk, stilte

15.00:

Vespers (tot 15.45 uur)

OFK ontmoetingsdag in Friesch Dagblad

Lodewijk Born 7-10-13

Tijd voor gekozen oecumenische paus

De kerkfusie tussen hervormden, gereformeerden en lutheranen was slechts een begin van de kerkelijke eenheid, vindt dr. Hans Kronenburg.

En waarom komt er eigenlijk geen paus voor alle christenen?

Dat pleidooi hield hij zaterdag in Utrecht op de jaarlijkse ontmoetingsdag van het Oecumenisch Forum voor Katholiciteit (OFK). Vorig jaar kwam van dit platform het zogenaamde Katholiek Appel dat een beroep doet op meer katholiciteit in de breedte van de kerken.

Als praatstuk lag zaterdag het rapport *The Church – towards a common vision* (De Kerk – op weg naar een gezamenlijke visie), dat van 23 oktober tot 10 november op de tiende assemblee van de Wereldraad van Kerken in Busan (Zuid-Korea) zal worden vastgesteld. In deze tekst wordt samengevat wat de meer dan driehonderd bij de Wereldraad van Kerken aangesloten kerken na vijftig jaar gesprek gezamenlijk kunnen zeggen over de kerk.

Daarbij gaat om basale geloofsvragen die iedere christen aangaan: wat is de kerk eigenlijk en waar is ze goed voor? Is de kerk nodig om Gods wil in praktijk te brengen? En waar is heel die kerkelijke organisatie, inclusief bisschoppen en synodes eigenlijk goed voor?

Geen vies woord

Volgens Kronenburg, oud-predikant van de Grote Kerk in Leeuwarden, is het rapport *The Church* „een typisch product van de consensus-oecumene”. „Je vindt er de sporen in terug van eeuwenoude theologische discussies, maar dat kan niet anders: het hoort bij deze zaak. Consensus-oecumene is dan ook geen vies woord. De credoteksten van de oude concilies waren ook het resultaat van lange en soms heftige onderhandelingen. Daar is niks mis mee, want het ging wel ergens over.”

Hij heeft het rapport gelezen „als een protestant die naar het rapport kijkt met een katholieke bril”, waar ‘katholiek’ de betekenis heeft zoals omschreven in het Katholiek Appel.

Volgens Kronenburg ontbreekt het nu, ook in de Protestantse Kerk, aan het besef dat oecumene draait om zichtbare eenheid. In de PKN wordt vooral nog gedacht in termen als ‘spirituele oecumene’ en ‘eenheid in verscheidenheid’. „Wanneer we als kerken belijden te geloven in de ene heilige katholieke en apostolische kerk zal dat ook zichtbaar moeten worden – niet alleen in het gezamenlijk belijden van het apostolisch geloof, maar ook in het sacramentele leven, in een wederzijds erkend ambt, in conciliaire overlegstructuren en in gezamenlijk getuigenis en dienst in de wereld. Zo ver zijn we nog lang niet in de oecumene...”

De kerkfusie tussen hervormden, gereformeerden en lutheranen die in 2004 samen

een kerk hebben gevormd, was niet het eindpunt, aldus Kronenburg. „Het was nog maar het begin. Het was niet meer dan een familieruzie die opgelost moet worden. Nu gaat het echte werk pas beginnen: het gesprek met de oud-katholieken, de anglicanen, de rooms-katholieken, de orthodoxen en de pentecostals. Pas als het ook met die kerken tot een volledige wederzijdse erkenning komt, is het doel van de oecumene bereikt: volledige zichtbare eenheid – met daarbinnen alle ruimte voor verscheidenheid. Om ons daaraan te herinneren wordt dit document op het bordje van de Protestantse Kerk gelegd – opdat we niet op onze oecumenische lauweren gaan rusten.”

De emerituspredikant blijft er bij dat bij die eenheid ook een protestantse bisschop – hij promoveerde op het onderwerp – hoort. Iets wat de PKN-synode niet wil.

Kronenburg meent dat de kerk daarmee eigenlijk ontrouw aan haar grondslag is want één van haar belijdenissen, de Augsburgse Confessie, gaat er „zonder meer van uit dat de kerk bisschoppen heeft – ze mogen alleen geen politieke macht hebben.”

Bisdom

Met een bisschopsambt gaat wat hem betreft het gehele kerkmodel ook op de schop. Protestant denken bij het begrip ‘de lokale kerk’ altijd aan de plaatselijke gemeente, geleid door de kerkenraad. „Volgens mij is de keiharde consequentie van het invoeren van het bisschopsambt in een protestants kerkmodel, dat de plaatselijke gemeente verbreed wordt tot een bisdom. Regionalisering dus van de plaatselijke gemeente. Dat zou wel eens de redding van de kerk kunnen zijn in een tijd van massale kerksluiting.”

In het verlengde van die regionalisering zou er ook een Petrusambt moeten komen voor alle christenen, een gekozen oecumenische paus, aldus Kronenburg. „Iemand die op wereldniveau de kerk vertegenwoordigt en haar stem kan laten horen.”

In het oecumenisch debat is een universeel ambt ten dienste van de eenheid volgens Kronenburg allang geen taboe meer. „In deze tijd van globalisering zien de meeste kerken daar wel iets in, zeker als dit ambt bekleed wordt door een paus als Franciscus. Het kan een zegen voor de kerk zijn en voor de wereld als op een beslissend moment iemand met gezag namens alle christenen zou kunnen spreken.”

Utrecht, Lodewijk Born, Geloof & Kerk, maandag 7 oktober 2013

The Church: Zeven uitdagingen tot protestantse zelfkritiek

Hans Kronenburg 7-1-13

Op het eerste gezicht zou je het niet zeggen, maar het document dat vandaag centraal staat betekent ‘een echte doorbraak voor de oecumenische beweging, een significante bijdrage, niet alleen aan de eenheid van de christenen, maar ook aan de vernieuwing van de bestaande kerken, hier en nu’ (M. Kinnamon).[1]

The Church is een typisch product van de ‘consensus-oecumene’. Je vindt er de sporen in terug van eeuwenoude theologische discussies,

maar dat kan niet anders: het is met de zaak gegeven. Consensusoecumene is geen vies woord. De credoteksten van de oude concilies waren ook het resultaat van lange en soms heftige onderhandelingen. Daar is niets mis mee, want het ging wel ergens over! Trouwens, we vinden de sporen van de consensusoecumene al in Handelingen 15....

Het is gemakkelijk om kritiek te hebben op de inhoud van deze convergentietekst – theologentaal, te protestants, te katholiek, te vaag, te abstract – maar liever noem ik u zeven uitdagingen die bij lezing op mij af kwamen en die ik hierbij graag doorspeel naar de kerk waar ik lid van ben: de Protestantse Kerk in Nederland.

Vooraf twee kanttekeningen: (1) mijn verhaal wil gehoord zijn als de reactie van een protestant die naar het rapport kijkt door een katholieke bril ('katholiek' zoals omschreven in het *Katholiek Appel*). (2) niet alle uitdagingen die ik ga noemen zijn direct uit het document af te leiden. Maar ze worden wel als vragen door het document opgeroepen. U kunt ze beschouwen als *mijn* antwoorden op vragen die het rapport aan *mijn* kerk voorlegt.

(1) Het doel van de oecumene: zichtbare eenheid (full visible unity) (nr 9)

Het is een oude vraag: wat willen we bereiken in ons zoeken naar eenheid, wat is het uiteindelijke doel? Het rapport is daar duidelijk in:

*Deze tekst is uitgewerkt door de Commissie voor Geloof en Kerkorde, die – net als de Wereldraad van Kerken in haar geheel – als doel heeft: het verkondigen van de eenheid van de Kerk van Jezus Christus en de kerken oproepen tot **zichtbare eenheid** in één geloof en één eucharistische gemeenschap, zoals die tot uitdrukking komt in liturgie en gemeenschappelijk leven, door getuigenis en dienst in de wereld – 'opdat de wereld gelove' (inleiding).*

Het gaat dus om zichtbare eenheid. Dat staat haaks op de visie zoals die gangbaar is geworden onder veel theologen en gemeenteleden, ook in de PKN. Het zou in de oecumene niet gaan om zichtbare organische c.q. institutionele eenheid ('de oude oecumene'), maar om 'spirituele oecumene' of 'eenheid in verscheidenheid'. Nu spreekt ook *The Church* diverse keren over *unity en diversity*, maar *altijd in verband met de zichtbare eenheid* van de kerk. En om tot die zichtbare eenheid te komen moet er wel iets gebeuren. Zo lees ik in **nr. 9**:

Zichtbare eenheid vraagt van de kerken dat zij in staat zijn in elkaar de authentieke aanwezigheid te erkennen van wat de geloofsbelijdenis van Nicea-Constantinopel noemt de ene heilige, katholieke en apostolische kerk.

*Deze erkenning kan op haar beurt in sommige opzichten afhankelijk zijn van **veranderingen** in leer, praktijk en ambtsopvatting binnen een bepaalde kerkelijke gemeenschap. Dit betekent een significante uitdaging voor de kerken op hun weg naar eenheid (idem).*

Wanneer we als kerken belijden te geloven in de ene heilige katholieke en apostolische kerk zal dat ook zichtbaar moeten worden – niet alleen in het gezamenlijk belijden van het apostolisch geloof, maar ook in het sacramentele leven,

in een wederzijds erkend ambt, in conciliaire overlegstructuren en in gezamenlijk getuigenis en dienst in de wereld (37). Zo ver zijn we nog lang niet in de oecumene. Het is dan ook veelzeggend dat het hoofdstuk *Growing in communion* (hfdst 3) – verreweg het langste is van het rapport: daar komen de hete hangijzers ter sprake en de barrières die de zichtbare eenheid in de weg staan.

Het is natuurlijk prachtig dat Hervormden, Gereformeerden en Lutheranen in 2004 samen één kerk hebben gevormd, maar het was niet het eindpunt. Het was nog maar het begin. Het was niet meer dan een familieruzie die opgelost moet worden. Nu gaat het echte werk pas beginnen: het gesprek met de oud-katholieken, de anglicanen, de rooms-katholieken, de orthodoxen en de pentecostals. Pas als het ook met die kerken tot een volledige wederzijdse erkenning komt, is het doel van de oecumene bereikt: volledige zichtbare eenheid – met daarbinnen alle ruimte voor verscheidenheid. Om ons daaraan te herinneren wordt het document *The Church* op het bordje van de PKN gelegd – opdat we niet op onze oecumenische lauweren gaan rusten!

(2) Maria als model van de kerk (nr 15)

De opstellers van *The Church* omschrijven de kerk als de gemeenschap (*koinonia*) van de gedoopten die participeert aan het heil van de Drieënige God. Deze trinitarische verankering van de kerk, zeer geliefd bij de (oosters) orthodoxen, heeft in de hele oecumene grote erkenning gevonden. Het rapport zegt daarover:

Christenen geloven en belijden met het credo dat er een onlosmakelijke verbinding ('link') is tussen het werk van God in JC door de H.Geest en de werkelijkheid van de Kerk. Dit is het getuigenis van de Schrift. De oorsprong van de kerk is geworteld (rooted) in het plan van de Drieënige God voor de redding van de mensheid (3).

Dat brede perspectief en die diepe verankering geven mij moed en inspiratie om, ondanks het vaak moedeloos makende kleinmenselijk gedoe, niet weg te lopen, maar in de kerk te blijven en zelfs *in* de kerk te *geloven*, zoals de oudste versie van het credo het zegt (A. van de Beek). De kerk is geen club, geen organisatie, ze is van God en behoort Hem toe (13).

Het interessante is nu dat de opstellers, vrijwel meteen nadat ze dit gezegd hebben, de figuur van Maria ter sprake brengen. Met een beroep op een lange reeks bijbelteksten (met name uit Lucas) wordt zij getypeerd als 'een belangrijk voorbeeld voor allen die de volheid van het leven in de christelijke gemeenschap proberen te verstaan' (15). Maria staat dan ook model voor de kerk en de individuele gelovige. Deze benadering van Maria is geheel bijbels en speelt een grote rol in nieuwere rooms-katholieke ecclesiologie. Te lang hebben protestanten daar niets mee gedaan. Het wordt tijd dat de PKN in haar Dienstboek ook een feest ter gedachtenis van Maria opneemt – bij voorbeeld het feest van de Annunciatie (25 maart, precies negen maanden voor 25 december, Kerst).

(3) De kerk: sacrament van Gods heilshandelen (nrs 25-27)

Alle kerken zijn het er over eens dat het Gods plan is om alle mensen en heel de schepping samen te brengen onder de heerschappij van Christus. Zij verschillen echter van mening als het gaat om de vraag welke rol de kerk daarin speelt. Voor de

meer katholiek georiënteerde christenen heeft de kerk **sacramentele** betekenis, omdat zij haar zien als de voorlopige realisering van Gods heilsplan. In de kerk wordt al iets zichtbaar van de eenheid van het hele menselijk geslacht. Anderen, de protestantse tak van de oecumene, zijn niet gelukkig met die omschrijving, omdat zij bang zijn dat daarmee de kerk een te prominente plaats inneemt en gevaar loopt tekort te doen aan de distantie tussen God en mens. Maar zij lopen op hun beurt gevaar de kerk te vermensenlijken.

The Church stelt nu dat beide partijen ervan overtuigd zijn dat God werkt door middel van de kerk en dat de kerk een effectief teken is van Gods aanwezigheid in de wereld. Zou het daarom niet mogelijk zijn, zo vragen de opstellers, de verschillen in terminologie te beschouwen als complementair? [2] Een terechte vraag, denk ik, waar ik van harte 'ja' op zeg. Het zou het zelfverstaan (en het zelfvertrouwen!) van de PKN ten goede komen als zij zich zou kunnen spiegelen aan dit sacramentele kerkbesef, zoals dat ook tot uitdrukking komt in het nieuwe *Unity Statement* van de WCC:

De kerk is: voorsmaak van de nieuwe schepping; geroepen om voor de hele wereld een teken te zijn van het leven dat God voor allen in petto heeft; en een instrument om het goede nieuws te verspreiden van Gods koninkrijk van gerechtigheid, vrede en liefde.

(4) Het bisschopsambt (nrs 45-47 en 52-56)

Het drievoudig ambt – diaken, presbyter, bisschop – komt ter sprake in het langste (en lastigste) deel van het document, hoofdstuk 3: 'De kerk groeiend in gemeenschap'. Het is één van de uitdagende obstakels (*challenging obstacles*, 45 – cursief) op de weg naar de eenheid: een obstakel en een uitdaging tegelijk. In nr 46 wordt gezegd dat steeds meer kerken de grote betekenis van het drievoudig ambt van diaken-priester-bisschop (reeds bij Ignatius van Antiochië te vinden) zijn gaan inzien, terwijl andere er aarzelend of afwijzend tegenover staan. Wat ik jammer vind is dat *The Church* niet verder komt dan de kerken *uit te nodigen* tot een consensus te komen 'over de vraag of het drievoudig ambt onderdeel is van Gods plan voor de realisering van de eenheid zoals Hij die wil – of niet' (47).

Dat is een aanmerkelijke verzwakking vergeleken met BEM (uit 1982). Werd in BEM de

acceptatie van het drievoudig ambt door alle kerken nog een *powerful claim* (een krachtige eis) genoemd (BEM-M 25), in *The Church* is die claim afgezwakt tot een *vraag* die op het bordje van de kerken gelegd wordt. Toch proef ik achter de tekst een vurig verlangen naar een wereldwijde oecumenische acceptatie van het bisschopsambt. Zo ingewikkeld hoeft dat niet te zijn, denk ik dan. In nr 52 lees ik namelijk dat alle kerken, ook de congregationalistische (Baptisten) en de presbyteriale (PKN), een vorm van episkope kennen, alleen: aan dat opzicht wordt verschillend gestalte gegeven. In dat verband refereert het rapport dan aan wat misschien wel de belangrijkste uitkomst van het oecumenisch debat over het ambt is: dat *episkope* in de gemeente van Christus altijd persoonlijk, collegiaal en communiaal gestalte moet krijgen.

Ondanks het feit dat het eerstgenoemde – het persoonlijke aspect van het ambt – in de PKN volstrekt ontbreekt (zelfs de figuur van de *pastor pastorum* is onlangs definitief door de synode afgeschoten!), hoop ik dat mijn kerk dit tekort in haar ambtsopvatting (want dat is het!) ooit nog eens zal erkennen en zal komen tot de aanvaarding van een persoonlijk collegiaal en communiaal ingebed bisschopsambt, ter wille van de eenheid en de continuïteit van de kerk, zoals gegroeid in de Vroege Kerk – en: zoals bepleit in het Katholiek Appel.[3]

Eigenlijk moet ik het sterker zeggen: de PKN is ontrouw aan haar grondslag als ze dat *niet* doet, want één van haar belijdenisgeschriften, de (lutherse) *Augsburgse Confessio*, gaat er in art 28 ('Over de wereldlijke macht') zonder meer van uit dat de kerk bisschoppen heeft – ze mogen alleen geen politieke macht hebben. Maar het bisschopsambt als zodanig heeft de lutherse reformatie nooit verworpen. Het kan dus ook niet door de PKN verworpen worden, die deze lutherse belijdenis in haar kerkorde heeft opgenomen.

(5) Het bisdom als de lokale kerk (nr 32)

Als het bisschopsambt wordt ingevoerd in mijn kerk kunnen we er niet omheen een andere invulling te geven aan het begrip 'lokale kerk'. Wat wordt er bedoeld met die uitdrukking 'de lokale kerk'? Vrijwel iedereen is het er over eens, aldus het rapport, dat de lokale kerk 'een gemeenschap van gedoopte gelovigen is waar het woord van God wordt verkondigd, het geloof wordt beleden, de sacramenten worden gevierd en de boodschap van het evangelie wordt voorgeleefd en doorgegeven in de wereld' (31). Maar er bestaat verschil van mening over de vraag wat die lokale kerk nu precies is, waar je haar kunt vinden. Protestanten denken bij 'de lokale kerk' altijd aan de plaatselijke gemeente, geleid door de kerkeraad. Wanneer de predikant in de Hervormde gemeente te Vleuten het Woord verkondigt en de sacramenten bedient is daar de kerk van Christus in haar lokale gestalte. In de katholieke traditie echter staat de lokale kerk niet voor de parochie, maar voor het bisdom. Waar de bisschop is, is de kerk (Ignatius van Antiochië). En die kerk bestaat uit 10, 20 of meer parochies. Protestanten kennen ook wel regionale kerkverbanden (classis, synode), maar die zijn kerk in afgeleide zin. 'Het hart van de PKN klopt in de plaatselijke gemeente', zo hoor ik vaak roepen.

Het rapport komt jammer genoeg niet veel verder dan deze nogal verschillende invulling van het begrip 'lokale kerk' te noemen (32), maar volgens mij is de keiharde consequentie van het invoeren van het bisschopsambt in een protestants kerkmodel, dat de plaatselijke gemeente verbreed wordt tot een bisdom. Regionalisering dus van de plaatselijke gemeente. Nu hebben mensen als Dingemans (*De stem van een roepende*), Heitink en Dekker (*Samen op de goede weg?*) daar jaren geleden al voor gepleit – alleen: zij zien daarbij (helaas) geen rol weggelegd voor een bisschop. Ik denk dat hun model hoogst actueel is – mits episcopaal ingevuld. Zeker in een tijd waarin de plaatselijke gemeentes steeds meer verzwakken door gebrek aan menskracht en deskundigheid, in een tijd ook waarin gelovigen zich niet meer in hun eigen dorp of wijk laten opsluiten, zou een episcopale regionalisering met diverse vormen van kerkzijn wel eens de redding van de PKN kunnen zijn.

(6) De Petrusdienst (nrs 55-57)

In het verlengde van de regionalisering doemt de volgende uitdaging al weer op: de aanvaarding van het Petrusambt, of zoals de oud-katholieken zeggen: de Petrusdienst. Iemand die op wereldniveau de kerk vertegenwoordigt en haar stem kan laten horen. In het oecumenisch debat is een universeel ambt ten dienste van de eenheid al lang geen taboe meer. In deze tijd van globalisering zien de meeste kerken daar wel iets in, zeker als dit ambt bekleed wordt door een paus als Franciscus. Het kan een zegen zijn voor de kerk en voor de wereld als op een beslissend moment iemand met gezag namens alle christenen zou kunnen spreken. De vraag is alleen hoe zo'n 'universeel ambt van christelijke eenheid' zou moeten worden uitgeoefend. Ook op dit punt bestaat er, aldus *The Church*, consensus tussen de kerken: allen zijn het erover eens dat een dergelijk persoonlijk ambt zou moeten worden uitgeoefend 'op een communale en collegiale manier', in collegialiteit met andere kerkleiders en geworteld in de geloofsgemeenschap. 'Misschien zijn er nog heel wat pausen nodig om zo ver te komen', schreef Gerard Rothuizen ooit. 'En de paus, die het zo ver gebracht heeft? Wel, zou die van ons allen niet mogen blijven?' [4]

(7) De liturgie als paradigma voor de koinona (nr 67 – conclusie)

Aan het slot van het document, in de *Conclusie*, wordt – vrij onverwacht – de liturgie genoemd als centraal element in de ecclesiologie:

*Er is een groeiende consensus, dat de koinonia als gemeenschap met de Drieënige tot uitdrukking komt in de eenheid van het geloof, de eenheid van de sacramenten en in de eenheid van de dienst aan de wereld. De **liturgie**, speciaal de viering van de **eucharistie**, dient als dynamisch **paradigma** voor de manier waarop deze koinonia gestalte kan krijgen in de huidige tijd. In de liturgie ervaart het volk van God in al zijn geledingen de gemeenschap met God en de verbondenheid met christenen van alle tijden en alle plaatsen. Zij komen samen met hun voorganger, verkondigen het goede nieuws, belijden hun geloof, bidden, geven en ontvangen onderricht, zingen de lof van God, ontvangen het Lichaam en Bloed van Christus (met hoofdletters!) en worden uitgezonden in de wereld (67).*

Hier schemert iets door van de eucharistische ecclesiologie van de Orthodoxie, waarop ook het Katholiek Appel is gebaseerd: wil je weten wat de kerk is, neem dan deel aan de liturgie van de kerk, waar je 'avondmaalsgewijs' leert geloven en leven (W. Barnard). Het lijkt me toe dat de PKN er wijs aan doet de conclusie van *The Church* hoog in het vaandel te schrijven. Want alleen een kerk die de eucharistie heeft leren verstaan als het paradigma van haar bestaan kan tot heil zijn van de wereld.

Hans Kronenburg

Utrecht 5 oktober 2013

Gespreksvragen

Waarom is het belangrijk de kerk te verankeren in de Drieënige God?

Welke rol speelt Maria in jouw geloofsleven?

Vind je het bisschopsambt belangrijk voor de kerk? Wat zijn de voordelen ervan? En

de nadelen?

Zie in de kerk van de toekomst een rol weggelegd voor de paus?

Wat vind je van de conclusie van The Church, dat de eucharistie het paradigma vormt voor de kerkelijke gemeenschap?

[1] M. Kinnamon, 'What Can the Churches Say Together About the Church', *Ecclesiology* 8, 2012, 290.

[2] zie ook The Church, noot 13.

[3] zie M. Kinnamon, 297.

[4] G.Th.Rothuizen, Schema 13, Kampen, z.j., 79.

Busan - Faith and Order over de Kerk

Leo Koffeman 5-10-13

Eind oktober 2013 komt de Wereldraad van Kerken voor zijn tiende assemblee naar Busan, in Zuid-Korea.[1] Er staat veel op de agenda. Daartussen ook een rapport van Faith and Order, de theologische denktank van de Wereldraad, waarvan men hoopt dat het een vergelijkbare betekenis zal krijgen als de Lima- of BEM-rapporten van 1982. Toen werden in de Peruviaanse hoofdstad Lima rapporten door Faith and Order rapporten aanvaard over doop, eucharistie en ambt (*Baptism, Eucharist and Ministry*,[2] kortweg: BEM). De kerken werd gevraagd daarop te reageren, en de reacties vullen zes banden.[3] Tot op vandaag is dit verreweg het meest bekende en in die zin succesvolle project van Faith and Order. Voor de goede orde: Faith and Order is niet alleen van de Wereldraad: gelukkig is ook de Rooms-Katholieke Kerk (hoewel geen lid van de Wereldraad) lid met alle rechten en plichten van Faith and Order.

In het rapport dat nu is geagendeerd gaat het niet om sacramenten of ambt alleen, maar om de Kerk zelf. Waar is de kerk goed voor? Wat is de kerk eigenlijk, ten diepste?

Dat zijn vragen die soms heel uitdrukkelijk, maar vaker meer verborgen, overal aan de orde zijn. Dat geldt voor een kerkenraad die spreekt over de toekomst van zijn plattelandsgemeente. En het geldt voor het college van kardinalen, in conclaaf bijeen om een nieuwe paus te kiezen. In en onder alle debatten, gesprekken, zoektochten,

visioenen en kerkpolitieke manoeuvres gaat het steeds weer om die twee vragen: wat is de kerk, en waar is zij goed voor, d.w.z. waarom is zij er eigenlijk? Kun je daar iets over zeggen, in theologische zin, en dan ook nog op een manier die van belang is voor kerkenraadsleden en kardinalen, voor gemeenteleden en geïnteresseerde buitenstaanders? Goede theologie is immers relevante theologie.

Het document heet *The Church – Towards a Common Vision*;^[1] vanaf nu kortweg *The Church*. Het is al gepubliceerd, maar het is aan de Wereldraadsassemblee om uit te maken of een raadplegingsproces als dat rond de Lima-rapporten zal worden gestart. In dit artikel wil het document eerst zijn plek geven in de geschiedenis van de oecumene. Hoe is het zo ver gekomen? Dat is van belang als men de betekenis van *The Church* wil onderkennen. Daarna ga ik in op structuur en inhoud van het document, met in het bijzonder aandacht voor wat (relatief) nieuw is, en voor de rol die katholiciteit in dit document speelt. En tenslotte komt de vraag aan de orde waar niet alleen de kerk, maar ook *The Church* eigenlijk goed voor is.

De hele tekst van de lezing vindt u onder artikelen.

Een katholieke reactie op 'The Church'

Geert van Dartel 5-10-13

Voordat ik u in het kort deelgenoot maak van wat deze tekst in mij oproept, wil ik u twee vragen voorleggen.

1. Wie van u heeft dit document *The Church – towards a common vision* (vastgesteld in 2012) al gelezen of misschien zelfs grondig bestudeerd? (antwoorden door handopsteken)
2. Wie van u is dankbaar voor en misschien zelfs enthousiast over deze vrucht van oecumenische dialoog in *Faith and Order*? (antwoorden door handopsteken)

Mijn reactie bevat drie punten. Allereerst zal ik kort proberen te verhelderen waarom ik zelf enthousiast ben over deze tekst. Vervolgens wil ik u mijn zorg voorleggen ten aanzien van de receptie van dit document in onze context en ten derde wil ik vanuit het perspectief van de Katholieke Kerk ingaan op de opvatting van eenheid in deze tekst. (Even terzijde: De naam 'Katholieke Kerk' gebruik ik hier als eigennaam en dus niet als descriptief predicaat. Voor de uitleg wijs ik u graag op [de oratie van prof. Marcel Sarot](#) bij de aanvaarding van zijn ambt als hoogleraar Fundamentele Theologie aan de Universiteit van Tilburg).

Enthousiasme

In de voorbije weken heb ik met mijn studenten bij Fontys een begin gemaakt met de behandeling *The Church*. Ik bewonder hen er om dat zij zich door deze tekst hebben heen geworsteld. Het is geen gemakkelijke tekst die je zo even leest. Je moet er echt op studeren en dan nog is het een moeilijk te kraken noot. Mijn studenten zijn positief en welwillend, maar toch lukt het me nog niet echt om het enthousiasme dat ik zelf bij de bestudering van deze tekst ervaar aan hen over te dragen.

Laat mij proberen in enkele punten aan u duidelijk te maken waarom ik enthousiast ben over *The Church*.

- Allereerst omdat er na een lang proces dat in 1927 – helemaal aan het begin van *Faith and Order* – van start is gegaan, een convergentietekst over het wezen en de zending van de Kerk ligt. Deze tekst is de vrucht van een lang volgehouden oecumenische dialoog tussen theologen van onze kerken. Als de commissie in de epiloog schrijft dat de reflectie zo'n niveau van rijpheid heeft bereikt dat men nu durft zeggen dat deze tekst eenzelfde status en karakter toekomt als het Lima- document, dan wil dat wat zeggen en is wat mij betreft reden voor dankbaarheid.

- Na Lima werd de aandacht van Faith and Order gericht op de ecclesiologie. Met name de Katholieke Kerk heeft er destijds in de reactie op het BEM rapport op aangedrongen aandacht te besteden aan de opvatting over de Kerk, omdat Doop, Eucharistie en Ambt, ingebed zijn in een opvatting over de Kerk en niet op zichzelf staan. Als u het brede heilshistorische en theologische perspectief van dit document op u laat inwerken, dan zult u zien dat dat in deze oecumenische samenspraak werkelijk is gebeurd. En dat is bijzonder! Wat mij enthousiast maakt is dat in deze uitgebalanceerde of gerijpte verhandeling over de Kerk inzichten en accenten uit de grote kerkelijke tradities met elkaar verweven zijn om tot beter en gemeenschappelijk inzicht te komen in het wezen en de zending van de Kerk. Legitieme verscheidenheid binnen de ene Kerk is uiteraard een kenmerk van *katholiciteit* (in *descriptieve* zin). Dat er daarnaast nog verschillen blijven die niet zomaar te overbruggen zijn, hoeft ons niet te verbazen. Maar die verschillen ten aanzien van bijvoorbeeld het apostolisch ambt of het gezag in Kerk worden op een manier aangereikt die de partners in de dialoog tot zelfreflectie en nieuwe dialoog aanzet. Dat is dus een van de uitdagingen die dit document ook aan de Katholieke Kerk stelt.
- Voor een besef van de zin en betekenis van de Kerk zijn woorden alleen niet toereikend. Met definities van de *notae ecclesiae* of de banden (*vestigia ecclesiae*) die de kerkelijke gemeenschap dragen alleen, komen we er niet uit en blijven we verstrikt in verschillen van opvatting op theologische en historische gronden. Beter dan woorden geven beelden, ontleend aan de H. Schrift, aan wat de Kerk ten diepste is: *Koinonia* van de Drieëne God, Volk van God, Lichaam van Christus, Tempel van de Heilige Geest. Wat ik mooi en stimulerend vind in deze tekst, is dat in de beeldtaal de synthese is gezocht en er een samenklank uit verschillende tradities plaatsvindt.

Zorg

Ruim een half jaar geleden vond in Amersfoort bij de Raad van Kerken een eerste presentatie plaats van The Church. Toegegeven, ik was toen zelf kritischer dan ik nu ben, maar toch gefraspeerd dat deze tekst op die bijeenkomst door verschillende sprekers werd af geserveerd als te moeilijk of qua taal en stijl uit de tijd. Prof. Koffeman heeft er op gewezen dat het een theologische tekst is die niet geschikt is voor bespreking in gemeente of parochie. Dat is waar, maar dat neemt niet weg dat er een taak ligt om een vertaalslag te maken naar onze kerken en geloofsgemeenschappen. Daar ligt een zorg die ik in enkele punten met u wil delen.

- De eerste is of wijzelf nog wel in staat zijn om binnen onze geseculariseerde context de rijkdom aan inzichten die in dit document ligt opgeslagen te verstaan? Daarvoor is studie nodig maar ook ontvankelijkheid.
- Kennis van alleen de eigen theologische traditie volstaat niet. Een katholiek die deze tekst wil verstaan staat voor de uitdaging zich ook te verdiepen in orthodoxe en reformatische visies op de Kerk. Kunnen we die zin voor studie nog opbrengen?
- Maar er is nog een ander, fundamenteeler punt, dat ik aanduid met *ontvankelijkheid*. Het is een prachtig en verheven beeld dat in deze tekst oplicht van de Kerk als God- menselijke werkelijkheid en gemeenschap waar het

mysterie van Gods openbaring in Christus wordt gevierd tot heil van alle mensen en de hele schepping. Ik kan me goed voorstellen dat lezers daarover struikelen, want dat moet wel botsen met onze werkelijkheidsbeleving. De Katholieke Kerk in ons land gaat door één van de moeilijkste periodes in onze lange geschiedenis. Niet door druk van buitenaf, maar door leegloop, conflicten en vertrouwensbreuken binnen de Kerk zelf. Velen onder ons zijn gewond in onze verhouding tot en ons denken over de Kerk. Nog maar weinigen lijken de Kerk lief te hebben en kunnen de verbinding maken tussen Christus en de Kerk zoals in dit document gebeurt. Natuurlijk kunnen theologen op vaktechnische gronden met elkaar de dialoog voeren over de vragen die in dit document genoemd worden en die van grote betekenis zijn voor de eenheid van de Kerk zoals over de plaats van de synodale structuren van besluitvorming, over het verschil tussen sacrament en ordinantie of over de noodzakelijkheid van het gewijde ambt. Maar daaraan vooraf gaat de vraag of we de Kerk zoals we die in onze werkelijkheid ontmoeten, ervaren en beleven, willen en kunnen liefhebben. Als dat niet (meer) het geval is, blijft deze tekst een dode vrucht. Waar ontmoeten wij de Kerk waar het in deze tekst over gaat? Zijn wij daar ontvankelijk voor in onze gekwetstheid en gebrokenheid?

Eenheid

De Katholieke Kerk is vanaf 1968 volwaardig lid van Faith and Order en een van drijvende krachten achter de oecumenische dialogen die wereldwijd bilateraal en multilateraal worden gevoerd. Een kenmerk van de katholieke inzet voor oecumene is het verlangen naar het herstel van eenheid in de ene Kerk. Dit is als zodanig een identiteitskenmerk van de Katholieke Kerk. Maar zoals Jos Vercruyse sj schreef, de geschiedenis van de Kerk wordt niet gekenmerkt door eenheid, maar door voortschrijdende verdeeldheid. In verschillende periodes van de kerkgeschiedenis heeft de Katholieke Kerk o.a. door concilies (Lyon, Florence, Trente) geprobeerd de eenheid te herstellen. In de oecumenische beweging gaat het de Katholieke Kerk ook om het herstel van de eenheid vanuit de fundamentele overtuiging dat de eenheid van de Kerk de opdracht is van de Heer.

Daarom proberen we verdeeldheid en tegenstellingen tussen de kerken te boven te komen. Deze convergentietekst heeft daarvoor weer een stuk weg gebaand. Het is met meer dan 300 kerken niet gemakkelijk om op deze weg naar eenheid verder te komen. Wie mag daar de regie in voeren? Hoe wordt er voor gezorgd dat iedereen aan bod komt en er geen machtsgreep plaatsvindt?

Faith and Order kan de eenheid van de Kerk niet afdwingen of organiseren. De commissie kan in een proces van dialoog de contouren in kaart brengen en de vragen die overblijven opnieuw voorleggen aan de kerken zelf. In deze tekst is dat zoals gezegd op een magnifieke wijze gedaan.

In deze tekst wordt eenheid, die gegrondvest is in geloof, sacramenten, apostolisch ambt en conciliaire vormen van besluitvorming, verstaan als *gemeenschap in eenheid en verscheidenheid* en als *gemeenschap van lokale kerken* (waarbij het woord *lokaal* overigens polyinterpretabel is).

Het concept van de *legitieme verscheidenheid* biedt als kenmerk van katholiciteit mogelijkheden op de weg naar het herstel van kerkgemeenschap {we hoeven het niet over alles eens te zijn}, maar roept tevens de vraag op wie en op basis van welke gronden en criteria zal bepalen wat wel en niet legitiem is. Komt daar niet impliciet de vraag naar het universeel ambt in dienst van de eenheid om de hoek kijken? Of behoort dat tot de bevoegdheid van synodes en concilies?

Het model *gemeenschap van lokale kerken* is een wenkend perspectief in verschillende bilaterale dialogen die de Katholieke Kerk voert. Ik denk met name aan de dialoog met de Orthodoxe Kerk en de Oud-katholieke Kerken. In hoeverre dat model ook op de banden met *reformatorische* en *evangelische* kerken en gemeenschappen van toepassing zou kunnen zijn die wat kerkorde betreft verder afstaan van de Katholieke Kerk is een belangrijke vraag die de tekst ons stelt.

Afsluiting

Ik kom aan het slot van mijn bijdrage. The Church is een belangrijke tekst die onze aandacht ten volle verdient. Sommigen hadden misschien het geloof al opgegeven dat het nog ooit tot een vervolg op het destijds zo goed ontvangen Lima-rapport zou komen. Ik twijfel er niet aan dat er vanuit de Pauselijke Raad voor de Eenheid in Rome een uitvoerige, inhoudelijke reactie op The Church zal komen. Op de voorgaande versie over Wezen en Zending van de Kerk kwam een achttien pagina's tellend positief-kritisch en zeer gedetailleerde reactie.

Onze uitdaging ligt hier dichterbij huis en is om de kerken in Nederland op de hoogte te stellen van de voortgang die de dialoog over de Kerk heeft geboekt met het doel de band van gemeenschap te versterken en de nog openstaande vragen bespreekbaar te maken.

Ik dank u voor uw aandacht.

Utrecht, 5 oktober 2013

Geert van Dartel

Vraag voor het gesprek:

Wat betekent The Church op onze weg naar de eenheid van de Kerk?

Zijn de termen 'gemeenschap in legitieme verscheidenheid' en 'gemeenschap van lokale kerken' een stap vooruit voor alle bij een oec. beweging betrokken gemeenten?